

УДК 821

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2022-2(2)-3-13

Күбра Түркменоглу

Кыргыз-түрк Манас университетити түркология багыты, магистрант

Кубра Туркменоглу

Кыргызско-Турецкий университет Манас, кафедра тюркологии, магистрант

Kubra Turkmenoglu

Kyrgyz-Turkish University Manas, Department of Turkology, master's student

БИЛИМГЕ БОЛГОН СҮЙҮҮНҮ ЫРДА БАЯНДОО: МУКАЙ ЭЛЕБАЕВДИН

“ЗАРЫГАМ” АТТУУ ЫРЫНДА ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ

ПОВЕСТВУЯ О ЛЮБВИ К ЗНАНИЯМ В ПЕСНЕ: ВЫРАЖЕНИЕ МУКАЯ

ЭЛЕБАЕВА В ПЕСНЕ «ЗАРЫГАМ»

NARRATING THE LOVE OF KNOWLEDGE IN THE SONG: THE EXPRESSION

OF MUKAY ELEBAEV IN THE SONG "ZARYGAM"

Антонация: Советтик кыргыз адабияты калыптанган XX кылымдын башында Кыргызстанда билимдин деңгээли бир топ эле төмөн болгон. Ошол мезгилде да Түркстан географиясында сабаттуулугу эң төмөн эл кыргыздар деп аныкталган. Ар кандай мүмкүнчүлүктөрдөн улам жаштар мектепке бара албай, тийиштүү билим ала албай калышты. Ошол кезде ачылган мектептерде колунда бар үй-бүлөлөрдүн балдары гана билим алып, андан материалдык мүмкүнчүлүгү жок жергиликтүү элдин балдары куру калган. Көптөгөн социалдык маселелер сыяктуу эле бул маселе кыргыз адабиятында ошол мезгилде жаралган адабий чыгармаларда чагылдырылган. Бул окуяларды өз чыгармаларында жазган авторлордун бири – кыргыз акыны Мукай Элебаев. Адабият дүйнөсүнө ырлары менен кадам таштаган Мукай Элебаев көбүнчө башынан өткөн окуяларды жазды. Бирок, чындап эле Элебаев ошол кездеги Кыргызстанда болуп өткөн айрым окуяларга, кыргыз элинин башынан өткөргөн көйгөйлөрүнө токтолуп, аларды чыгармачылыгына сиңирип алганы байкалат. Мукай Элебаевдин биринчи жазган “Зарыгам” ыры ошол мезгилдеги кыргыз жаштарынын эң чоң каалоосун билдирет. Элебаев “Зарыгам” ыры менен өзү сыяктуу окууга, жазууга күйүп турган жаштардын жүрөгүнө кайрылып, аларга колдоо көрсөткөн. Ошол себептен Элебаевдин бул ыры кыргыз элинде чоң көңүл бурган. Бул макалада Мукай Элебаевдин «Зарыгам» ырында мезгилдин кайсы көйгөйү чагылдырылганы ачылат. Өзүнүн мазмуну боюнча кыргыз жаштарынын арасында чоң мааниге ээ болгон бул ырга жалпы анализ жүргүзүлөт.

Антонация: В начале 20 века, когда формировалась советско-киргизская литература, уровень образования в Кыргызстане был значительно ниже. Уже в то время кыргызы считались наименее грамотными людьми в географии Туркестана. В силу различных возможностей молодые люди не могли пойти в школу и получить надлежащее образование. В открывшихся в то время школах обучались только дети из зажиточных семей, а дети местных жителей, не имевшие материальных средств, были лишены этого. Как и многие социальные вопросы, этот вопрос нашел свое отражение в кыргызской литературе в

литературных произведениях, созданных в то время. Одним из авторов, написавших эти события в своих произведениях, является кыргызский поэт Мукай Элебаев. Мукай Элебаев, вошедший в мир литературы со своими стихами, в основном писал о своих переживаниях. Однако видно, что Элебаев действительно сосредоточился на некоторых событиях, происходивших в Кыргызстане в то время, на проблемах, переживаемых кыргызским народом, и впитал их в свою работу. «Зарыгам», первая песня, написанная Мукаем Элебаевым, выражает самое большое желание кыргызской молодежи того времени. Песней «Зарыгам» Элебаев обратился к сердцам молодых людей, которые так же, как и он, увлечены чтением и письмом и поддержал их. Поэтому эта песня Элебаева привлекла большое внимание кыргызов. В данной статье будет выявлено, какая проблема периода отражена в песне Мукай Элебаева «Зарыгам». Эта песня, которая по своему содержанию имеет большое значение среди кыргызской молодежи, будет рассмотрена в целом.

Antonation: At the beginning of the 20th century, when the Soviet-Kyrgyz literature was being formed, the level of education in Kyrgyzstan was much lower. Already at that time, the Kyrgyz were considered the least literate people in the geography of Turkestan. Due to various opportunities, young people could not go to school and receive a proper education. Only children from wealthy families studied in the schools that opened at that time, and the children of local residents who did not have material resources were deprived of this. Like many social issues, this issue was reflected in Kyrgyz literature in literary works created at that time. One of the authors who wrote these events in his works is the Kyrgyz poet Mukay Elebaev. Mukay Elebaev, who entered the world of literature with his poems, mainly wrote about his experiences. However, it is clear that Elebaev really focused on some of the events taking place in Kyrgyzstan at that time, on the problems experienced by the Kyrgyz people, and absorbed them into his work. "Zarygam", the first song written by Mukay Elebaev, expresses the greatest desire of the Kyrgyz youth of that time. With the song "Zarygam" Elebaev turned to the hearts of young people who, like him, are passionate about reading and writing, and supported them. Therefore, this song by Elebaev attracted a lot of attention from the Kyrgyz. This article will reveal which problem of the period is reflected in the song of Mukay Elebaev "Zarygam". This song, which in its content is of great importance among the Kyrgyz youth, will be considered as a whole.

Негизги сөздөр: Кыргыз адабияты, кыргыз ыры, Мукай Элебаев

Ключевые слова: кыргызская литература, кыргызская песня, Мукай Элебаев

Key words: Kyrgyz literature, Kyrgyz song, Mukay Elebaev

Çağdaş Kırgız Edebiyatının en önemli şair ve yazarlarından biri olan Mukay Elebayev, 1906 yılında Isık Göl'e bağlı Tüp ilçesinin Çon Taş köyünde dünyaya gelmiştir (Özgen 2014: 269). Küçük yaşta yetim kalmış, zor şartlar altında hayatını devam ettirmeye çalışmıştır. 1916 "Ürkün Katliamı"¹nda Kırgız halkıyla birlikte Çin'e göç etmek zorunda kalmıştır. Gerek çocukluk gerekse gençlik yıllarında yoksullukla mücadele etmiştir. Hayatı boyunca maddi ve manevi imkânsızlıklar çekmiştir. Mukay Elebayev o dönemde Kırgız halkının çaresizliğine, yaşadığı sıkıntılara ve çektiği acılara bizzat tanıklık etmiştir. Halkın yaşadığı bu durum şairi derinden etkilemiştir. Elebayev hem kendisinin hem de Kırgız halkının başından geçen zor günleri, acı olayları eserlerine taşımıştır. Hemen bütün eserlerinde gerçek hayattan kesitler, yerli konu ve tipler dikkatleri çeker. Elebayev realist roman ve hikâye anlayışına bağlı olarak ferdi ya da sosyal hayattan alınmış bir olayı veya bu

¹ Çarlık Rusya'sının 1916 yılında Kırgız Türklerine yaptığı katliamdır.

hayata ait bir kesinti sunar. Yazar hikâyelerinde dönemin yaşantısına eğilmiş; gördüklerinin, başından geçenleri ve tanık olduğu birtakım olayları hikâyelerine konu etmiştir. “Ömrümde gördüğümde başka bir şey yazmadım.” diyen Elebayev bu sözüyle kendi yazarlık felsefesini de açıklar (Aşlar 2012: 6).

Yazar 1934 yılında ilk romanı “Uzak Yol”u kaleme almış, 1936 yılında tamamlayıp yayımlatmıştır. Aynı zamanda Çağdaş Kırgız Edebiyatının da ilk romanı olan “Uzak Yol” eserinde tarihi bir olay olan Ürkün Katliamı’nı anlatmıştır. Katliam neticesinde Çin’e göç eden halkın keder dolu o zor günlerine yakından şahit olmuştur. Dönemin siyasi baskıları söz konusu olsa da olaylar realist bir üslupla işlenmiştir. “Ürkün” öncesi ve “Ürkün” esnasında halkın sosyal durumu, Birinci Dünya Savaşı’nın etkileri, Rus baskısı ve zalimlerin acımasızlığı, tarihi somut belgelerle verilmiştir. (Özgen 2014: 274). Daha sonra 1938 yılında “Zor Zamanlar” adlı hikâye külliyyatını Kırgız Edebiyatına kazandırmıştır. Bu eserinde de yine Mukay Elebayev’in hayatından izler görülür. Hikâyelerinde gerçek hayattan alınmış, yaşanmış olaylar ile karşılaşılır. Külliyyata da adını verdiği “Zor Zamanlar” hikâyesinde başkahraman yazarın kendisidir. Hemen hemen bütün hikâyelerinde yazarı görmek mümkündür. Hikâyelerindeki mekân ise yazarın çoğunlukla bizzat bulunduğu Türkistan coğrafyasına ait yerlerdir. Mukay Elebayev’in şahıs kadrosunu çoğunlukla yazarın bizzat gördüğü ve tanıdığı sosyal hayatın içinde var olan kişiler oluşturur. Rusların evlerinde uşaklık yapan Kırgızlar, okuma arzusuyla yanıp tutuşan Kırgız gençler, yazarın dostları, devlet görevlerinin yerine getirmek için yolculuk yapan kimseler, Kırgız, Rus kadın ve genç kızlar... (Söylemez 2012: 19).

MUKAY ELEBAYEV’İN YAYIMLANAN İLK ŞİİRİ “ZARIGAM”

Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda o yaşlarda okuma yazmayı öğrenebilmiş ender kişilerdendir. Mukay’ın okuma yazma bildiği günlüğüne düştüğü 1916 yılındaki bir olay vesilesiyle öğrenilebilmektedir: “...biri gelip Beyşembi’ye bir kâğıt verdi. Dışı kaplıydı. İçini aç, oku dedi bana. Urmambet’in gönderdiği mektupmuş. Bir önceki yıl molla Turat’ın yanında öğrendiklerimle mektubu okumuştum.” (Aşlar 2018: 224-225). Mukay Elebayev’in okuma isteği, onu kendi imkânlarıyla okuma yazma öğrenmeye teşvik etmiştir. Bununla da kalmayıp o yıllarda Karakol’da bir okula girer. Fakat eğitim hayatı bu okulda başlamadan bitmiştir. 1940 yılında yazdığı özgeçmişinde bu olaydan şöyle bahsetmektedir: “1921’de Karakol şehrinde açılan yatılı okula girdim. Yaza doğru yaşı geçen çocukları okuldan attılar. Bu atılanların içinde ben de vardım. Ondan sonra bir orada bir burada çalıştım, didindim, uşaklık yaptım...” (Aşlar 2018: 225). Bazı aksiliklerden dolayı eğitim hayatına başlayamamış olsa da bu hayalinden vazgeçmez. 1924 yılında Ziraat Fakültesi’ne başlar. Öğrenim hayatına burada tertemiz bir sayfa açar. Elebayev, bundan sonra edebiyat dünyasına fiilen adım atar. “1924’te Tüp Bölgesi Monastr köyünde yeni kurulan Ziraat Fakültesi’ne girdim. Aynı yıl Kırgız Dili’nde ilk yayımlanan süreli yayım “Erkin Too” gazetesinde “Zarigam” adlı şiirim yayımlandı. Halk bu şiirimi ezberledi; çünkü o zamanda okumak isteyip de bu arzusunu gerçekleştiremeyen birçok Kırgız gencini anlatıyordu şiirim. Bu şiirim adeta onların ağıtı oldu. Bundan önce ben daha okuma yazmayı bilmediğim zamanlarda halk arasında şiirlerimi sözlü olarak icra ederdim. Bu yüzden şiirlerim halk arasında hatırı sayılır bir üne kavuştu.” (Aşlar 2018: 225-226) “Zarigam” şiiriyle Kırgız gençlerinin duygularına tercüman olduğunu, şiirinin insanları ne denli etkilediğinin farkında olduğunu bu sözleriyle açıklar. Ayrıca okuma yazma bilmediği için şiirlerini sözlü olarak insanlara okuması küçük yaşlarda edebiyata olan ilgi ve merakını ortaya koymaktadır. Mukay’ın “Zarigam” ve diğer şiirlerinin o dönemin gençlerine yaptığı etkiyle ilgili çok sayıda yazar fikir beyan etmiştir. Mesela; Edebiyatçı B. Malenov bu şiirde, halk

şairinin motifi var derken, şair Kubanıçbek Malikov şiirin Kırgız gençlerine büyük etkisi olduğunu belirterek “biz köyde okurken “Zarıgam” şiirini hepimiz ezberlemiştik, ayrıca bir de ezgi uydurup söyledik...” diye yazmıştır. (Artıkbayev 2004: 209) Elebayev’in daha yolun başındayken şiiriyle halkı etkilemesi onun edebiyatçı kişiliğinin gücünü gösterir.

Sovyet Kırgız edebiyatı döneminde edebi ürünler ortaya koymanın şartı kişisel düşünce ve eleştiriye yer verilmeden yazılıp sunulmasıdır. Bunu göz önünde bulduğumuzda Zarıgam şiiri ile Elebayev rejimi rahatsız edecek herhangi bir eleştiri veya özgün düşünceye yer vermez. Edebiyatta ve edebi eserler de partiyi övücü ve destekleyici tarzda içeriklere önem verme zorunluluğu vardır. Partinin amaçlarından biri eğitim alanında yapılan yenilikler aracılığıyla Sovyet insanı, Sovyet toplumu oluşturmaktır. Zarıgam şiirinde okuma yazma isteği doğrultusunda eğitim almak isteyen gençler söz konusudur. İhtilal sonrası eğitim alanında birçok yenilik ve gelişme çabaları söz konusu olsa da büyük şehirlerden köy ve kasabalara geçmesi biraz zaman almıştır. Zarıgam şiirinden anlaşıldığı kadarıyla o dönemde köy ve kasabalara henüz bu eğitim seferberliği dalgaları ulaşmamıştır. Ulaşmış olan köylerde ise genellikle köy halkının çocuklarına değil, zengin Rusların ve yöneticilerin çocuklarına eğitim imkânı sunulmuştur. Bu nedenle şairin, adına seslendiği gençler eğitimden mahrum kaldıkları için yakınlar ve Moskova’ya veya Taşkent’e okumaya, eğitim almaya gitme hayali ve umudu içerisindedirler. İhtilal sonrası yeni düzenle birlikte eğitimde yapılan yeniliklerin haberi gençlere bir şekilde duyurulmuştur. Bu nedenle bu haberi duyan gençler o şehirlere, oradaki okullara gidip eğitim almak isterler.

Dönemin şiirlerine şekil açısından bakıldığı zaman, sözlü geleneğin ürünlerinden ve vecizlerinden istifade edilerek atışma şeklinde şiirlerin yazıldığı, halk şiirinin nazım şekillerinin devam ettirildiği ancak bunların içerik açısından değiştiği görülür. Bu tarzda yazılan Mukay Elebayev’in Zarıgam (Üzülürüm) şiirinde cehalet kınanmış ve gençlerin bilgi sahibi olmak için vakit kaybetmelerinden şikâyet edilmiştir. Layli Ükübayeva “Zarıgam” şiirinin halk şiiri nazım şekillerinden olan “arman” tarzında yazıldığını belirtmiş, “arman” kelimesi için de “ukde/halk türküsü” açıklamasını yapmıştır (Özgen 2014: 69).

1900- 1917 dönemlerinde yazılı edebiyatın türünün genelde nazım ağırlıklı olduğunu ayrıca belirtmemiz gerekir. Yayınevi olmadığından dolayı Kırgız dilinde çıkan gazete ve dergiler basılamadığı için, Kırgızların kültürel hayatında sözlü edebiyat geleneğinin önemli yeri olmuş ve bu alanda şairlerin, halk ozanlarının rolü büyük olmuştur. Onlar doğaçlama söyledikleri zaman kendi yaşadıkları hayatın gerçeklerini; sıkıntılarını, halkın üzüntü ve sevincini, istek ve arzularını, dileklerini doğru bir şekilde dile getirmeye çalışmışlardır (Artıkbayev 2004: 28). Mukay Elebayev ise bu şiirini, yukarıda bahsettiğimiz halk şiiri nazım şekillerinden biri olan arman tarzında kaleme almıştır. Şiirlerini kaleme almadan önce Elebayev’in zaten halk ozanı misali şiirlerini sözlü olarak icra ettiğinden bahsedilmiştir. Elebayev de tıpkı halk ozanları gibi şiirlerini halk arasında söyleyerek, halkın istek ve arzularını, dileklerini, yaşadığı sıkıntılarını dile getirmeye başlamıştır. İlerleyen ve gelişen zamanla birlikte şiirlerini kaleme almış ve basım yayın organları aracılığıyla yayımlama imkânı bulmuştur.

Mukay Elebayev o dönemde kaleme aldığı bazı şiirlerinde de gençlerin eğitim görmelerini konu edinmiştir. Aynı yıl yazdığı ikinci şiirini Mukay Elebayev “Okuu Armanı” (Eğitim Hüznü) diye adlandırmıştır. Bu şiirde de önceki şiirindeki fikirleri devam ettirmiş, eğitim alma isteğini daha da açık beyan etmiştir (Artıkbayev 2004: 87). Bu konuyu ele aldığı diğer bir şiiri ise “Bizdin Caştar” (Bizim Gençler) şiiridir. “Bizdin Caştar (1928)” şiirinde, Kırgız gençlerinin Moskova, Taşkent, Alma-Ata gibi çeşitli şehirlerde eğitim görmeleri memnuniyetle karşılanmıştır (Özgen

2014: 69). Bu da bir bakıma “Zarıgam” şiirinde gençlerin hayalinin “Bizdin Caştar” şiirinde gerçekleşmesi olarak görülebilir.

Mukay Elebayev’in “Zarıgam” (Üzülürüm) şiiri 1925 yılında “Erkin Too”² (Özgür Dağ) gazetesinin 6. sayısında yayımlanmıştır. Kırgız edebiyatının ilk gazetesi olan “Erkin Too” gazetesi edebiyatın gelişmesine fayda sağlayan en önemli etkenlerden biridir. Birçok Kırgız yazar ve şair bu gazete sayesinde edebiyat sahnesine adım atabilmiştir. Artıkbayev eserinde Kırgız edebiyatı ve edebiyatın genç kalemleri için “Erkin Too” gazetesinin önemini şu şekilde dile getirmiştir: “ Erkin Too gazetesinin çıkması, cehaletini ortadan kaldırmak ve eğitim almak isteyen gençler için çok önemli bir kaynak olmuş; sözlü kültürel ürünlerin derlenerek, tekrar halka sunulması; en önemlisi de ana dilimizde yeni medeniyetin, yeni edebiyatın gelişmesine katkıda bulunarak edebiyata ilgi duyan gençleri etrafında toplaması yönüyle tarihimizde önemli yere sahiptir.” (Artıkbayev 2004: 85). Mukay Elebayev de şiirini gençler için önem arz eden bu gazetede yayımlatmıştır.

Kırgız şair Elebayev’in ilk şiiri “Zarıgam (Üzülürüm)” Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine çevrilmiştir:

Taıdı keç oylop talıgam, Talıkşıp canım tarıgam. Amalım cok col kıska, Oylonup catıp zarıgam.	Gece boyu düşünür yorulurum, Uyur uyanık bitap düşer canım. Başka çarem yok yol kıska, Düşünüp durur kederlenirim.
Açık bir daana bet albay, Alıskı cerge kete albay. Samagan, kütkön cerime Zarıgam astı cete albay.	Bilene yüzümü dönemem, Uzak diyarlara gidemedem. Arzuladığım, beklediğim yere Üzülürüm, asla ulaşamadan.
Kantkende tabam amalın, Köküröktü caranın. Alısta okuu artık dep, Ugamın katuu kabarnı.	Nasıl bulurum bir çaresini, Yürekteki yaranın. Uzakta okumak yeğdir diye, Duyarım güçlü haberini
Maskoo, Taşkent uraanın "Cakşı" dep elden ugamın Oşolordu men ugup, Kantkende çıdap duramın.	Moskova, Taşkent çağrılarını, "İyi" diye halktan duyarım. Bunları ben işiterek, Nasıl sabredip dururum.
İzdegen okuu men karıp, Ezildim catıp sargarıp. Kanat kagıp, cete albay, Kalambı kuru sandalıp.	Okul arayan ben garip, Ezildim yatıp sararıp. Kanat çırpıp, ulaşamadan, Kalacak mıyım başı boş.
Könüldü koydum abıdan, Küzötkön maksat cagınan. Oylop kelsem okuunu, Kozgolot cürök kabınan.	Gönül verdim büsbütün, Hedefimdeki ülküye. Hayal etsem okumayı, Yürek yerinden oynar.
Caraga cara calgandı, Karaçı, kiyin kalgandı. Tügötöm kantip tazalap,	Yaraya yara eklendi, Baksana, geride kalanı. Temizleyip nasıl bitiririm,

² Kırgız Edebiyatının ilk gazetesidir.

Cıyılğan çirik aramdı.	Çoğalan kötü niyetlileri.
Armanım baştan aşınat, Kaçan közüm açilat.	Arzum başımdan aşkın, Gözüm açılır ne zaman.
Orduna cetip oyumdun.	Dileğim yerine gelerek,
Ot cürök kaçan basilat.	Yürek ateşi ne zaman diner.

(Özgen 2014: 269-270)

Yeni dönem şiiirlerinin içeriğinin oluşmasında dönemin gerçeklerinin rolü büyüktür. Halk ozanları gibi yeni edebiyatın öncülerinin hayatı, kederleri ve geçtikleri yollar da birbirine benzerlik taşıyordu. Onların çoğunluğu Ekim devrimine kadar türlü zulme uğramış, eşit şartlarda yaşayamamanın ne olduğunu iyi bilen; 1916 yılındaki Ürkün’de kaçtıkları Çin’de aç kalan, öksüz ve yetim kalan, zenginlere hizmetkarlık eden, kısaca hayatın zorlu sınavından çok genç yaşta geçmiş olan insanlardı (Artıkbayev 2004: 88). Elebayev de bu öncülerden biridir. Daha önce de bahsedildiği üzere, yaşadığı dönemdeki sorunlar ve başından geçen olaylar eserlerinin içeriğini oluşturmuştur. Zarıgam şiiri ise toplumsal sorun olarak nitelendirilen eğitim sorununa vurgu yapan bir şiirdir. Bu şiir, okuma yazma arzusunun yanı sıra Kırgızların, Sovyetler Birliği döneminde içinde bulunduğu toplumun zor hayat şartlarını da yansıtmaları açısından oldukça önemlidir. Genellemek gerekirse o dönemde “şairlerin hayat süzgecinden geçen birtakım olaylarla, ‘Sanat toplum içindir anlayışı’ güdülen devrin sorunları yansıtılmaktadır” (Karşı 2021: 357).

Şiirde konu ile ilgili Çetin “Konu amaç değil araçtır. Şiirin değeri konuyla değil konuyu işleyiş biçimiyle ölçülür.” demiştir. Elebayev de konuyu bir araç olarak kullanmıştır. Konunun kaynağı şairin kendi yaşantısıyla ilişkilidir. Yaşadığı dönemde içini yiyip bitiren arzusunun, bu arzusunun sadece kendine ait değil etrafındaki genç kesimin de içinde bulunan büyük bir istek olduğunu şiirine başarıyla işlemiştir.

Konuya hem sorgulayıcı hem de yorumlayıcı tavırla yaklaşmıştır. Okumazsa halinin ne olacağını bilir. Okumayı hedefleyen şairin düşünmekten gözüne uyku girmez ayrıca zamanın da az kaldığının farkındadır (Özgen 2014: 269). Yaşamındaki olumsuzluklardan dolayı sürekli çalışıp kendi ayakları üzerinde durarak yaşamını idame ettirmeye çalışmıştır. Bu nedenle yaşı oldukça ilerlemiş ve eğitim almak için başvurduğu okullarda yaşının büyük olması sorun olmuştur. Kendisinin yaşadığı bu kötü şartlarla şekillenmiş olan hayatını, eğitim hayatına geç yaşta başlamak zorunda olmasını göz önünde bulundurarak gençlere hep destek olmuş ve destek olamaya gayret etmiştir. Bunu Kırgız edebiyatının gelişiminde büyük rol oynayan “Kızıl Uçkun/ Kızıl Kıvılcım” edebiyat derneğinin başına geçerek burada genç kalemleri eğitmesiyle örneklendirebiliriz. İlaveten, Elebayev her ne kadar geç yaşta eğitim hayatına atılmış olsa da kendisini eğitime adanmış, gayret göstermiş ve kendini bu alanda oldukça geliştirmiştir. Bunun neticesini edebiyat sahnesinin her alanında eser vermesiyle ve Kırgız edebiyatı için oldukça önemli bir sanatçı olmasıyla da gözler önüne sermektedir.

Mukay Elebayev şiirde çaresizliğini oldukça etkili bir şekilde mısralara işlemiştir. Kaygısının ne derece büyük olduğunu, elinden bir şey gelemeyişinin onu ne denli yorduğundan bahsetmiştir. Şair karamsar duygular içerisindedir. Ruh halinde; ümitsizlik, korku, endişe, sıkıntı, hüznün, üzüntü, çaresizlik ve bunalım duyguları hâkimdir. Her ne kadar karamsar, çaresiz bir ruh halinde bürünmüş olsa da Elebayev içinde bulunduğu şartlara, çektiği sıkıntılara rağmen umudunu yitirmemiştir.

Tañdı keç oylop talıgam,
Talıkşıp canım tarıgam.
Amalım çok col kıska,

Oylonup catıp zarıgam.

Şairin gece gündüz gözüne uyku girmez. Dertli ve kederlidir. Sürekli “ne zaman bir okula gidip eğitim hayatına adım atabileceğini” düşünür. Onun için zaman dardır ve bu nedenle oldukça endişelidir. Daha önce de bahsedildiği üzere şairimiz Elebayev, anne ve babasını küçük yaşlarda kaybetmiştir. Yetim ve öksüz kaldığı için ona destek olacak, yardım edecek bir ailesi yoktur. Kendi ayakları üzerinde durmaya çalışarak elindeki imkanlarla okumak zorundadır. Yaşı büyük olduğu için okula alınmayacağını düşünüp endişeye kapılır. Bu sebepten dolayı her geçen gün daha da geç kaldığını ve zamanın onun için kısa olduğunu dile getirir. Gece gündüz uyumaz, düşünür ve dertlerine bir çare arar.

Açık bir daana bet albay,

Alıskı cerge kete albay.

Samagan, kütkün cerime

Zarıgam astı cete albay.

Bu mısralarda uzak diyarlar olarak belirtilen yerler şiiirde adı geçen şehirlerdir. Yani Moskova, Taşkent gibi daha gelişmiş büyük şehirlerdir. Bu şehirlerde okumanın faydası büyüktür çünkü oralarda daha iyi bir eğitim verilmektedir. Şair oralarda verilen eğitimden haberdardır. Okumaya gidenlerden bu haberleri duyar. Coğrafi açıdan baktığımızda bahsedilen bu şehirler uzaktır ve özellikle o dönemin ulaşım kısıtlamalarını göz önünde bulundurduğumuzda oralara gitmek oldukça zordur. Şairin oralara gidememesi, ulaşamaması eğitim almasının önündeki en büyük engeldir. Oralara gidemeyeceğini arzuladığı, hayal ettiği o diyarlara ulaşamayacağını çaresiz bir şekilde dile getirir.

Kantkende tabam amalın,

Köküröktü caranın.

Alısta okuu artık dep,

Ugamın katuu kabarmın.

Hemen ardından gelen dörtlükte ise, duyduğu bu haberler üzerine daha da heveslendiğini belirtir. Bu arzu ve hedefine nasıl bir çare, bir yol bulması gerektiği düşüncesi içerisinde. Burada aslında bir yakınma söz konusudur. Hem kendi adına hem gençler adına bu durumdan mustarip olduğunu satırlara yansıtmıştır. Dönemin gençleri olarak eğitim ve öğretim hayatına bir an önce atılmaları gerektiğini ve talep ettikleri bu eğitim hakkında yararlanmalarının hem maddi hem manevi açıdan sağlanmasını istemektedir.

Maskoo, Taşkent uraanın

"Cakşı" dep elden ugamın

Oşolordu men ugup,

Kantkende çıdap duramın.

Mukay Elebayev'in "Zarıgam" (Üzülürüm) şiiri o yıllarda eğitim almak isteyen tüm Kırgız gençlerinin derdi, umudu, arzusudur. Şiirin her satırı gerçekten de şairin kalbinden alevlenerek çıkmıştır. O yıllarda eğitim almak için köylerden, yaylalardan şehre gelen fakirlerin çocukları için bu şiirin özel bir yeri vardı. Şairin tek bir dileği var; okumak. Şair içindeki bu arzusunu yüreğinde bir yara olarak görür. Onun için yarasını tedavi etmenin yolu okumaktır. Uzaklarda böyle okullar varken ilim aşkıyla yanıp tutuşan Elebayev yerinde duramaz. Moskova ve Taşkent şehirlerindeki okulların ne kadar iyi olduğunu duyar ve oralara gidip okumak ister.

İzdegen okuu men karıp,

Ezildim catıp sargarıp.

Kanat kagıp, cete albay,

Kalambı kuru sandalıp.

Eğitim almak için kuş misali çırpınıp duran bir gençlik söz konusudur. Elinden umut etmekten başka bir şey gelmeyen şair, bu çırpınışlarına bir sonuç bulabilecek mi diye kederlenir. Şiirin yazılışını araştıranların söylediklerine göre genelde geleneksel sözlü şiir geleneğindeki hüznü şiirlerin motiflerini hatırlatır. Fakat bu kötümserlik anlamındaki hüznün değil, aydınlık geleceğe el uzatan iyimserlik taşıyan bir hüznüdür (Artıkbayev 2004: 86).

Köñüldü koydum abıdan,

Küzötkön maksat cagıman.

Oylop kelsem okuunu,

Kozgolot cürök kabınan.

Şair, kendini öğrenmeye adanmış bir birey olma yolundadır. O, ulaşmayı şiddetle arzuladığı bu hedefine gönül vermiştir. Ne zaman bunları düşünse ve okumayı hayal etse heyecanlandığını, yerinde durmadığını yukarıdaki dizelerde belirtmiştir.

Caraga cara calgandı,

Karaçı, kiyin kalgandı.

Tügötöm kantip tazalap,

Cıyılğan çirik aramdı.

Bu dörtlükte geçen “*Karaçı kiyin kalgandı*” dizesinde aslında geri kalmaktan, cahil kalmaktan bahsetmektedir. Şair, “*Geride kalanı*” olarak çevrilmiş olan bu mısradaki geri kalmış, cahil kalmış bu insanları veya halkı nasıl düzeltirim, nasıl cahillikten kurtarırım diye düşünmektedir. “Eğitim alamazsam, okumazsam ben bu cahillikten nasıl kurtulurum?” diye düşünerek önce kendisi eğitim alıp geri kafalıktan, cahillikten kurtulmak, daha sonra halkına bu konuda yardım etmek ister. Bu nedenle önce kendisi amaçladığı bu büyük ülküsüne ulaşmalı daha sonra halkını cahillikten kurtarmalıdır. “*Yaraya yara eklendi*” diyerek bu durumun da bir başka mesele olduğunu dile getirir.

Armanım baştan aşmat,

Kaçan közüm açılmat.

Orduna cetip oyumdun.

Ot cürök kaçan basılmat.

Şair, büyük bir arzusu olduğunu ve gözünün ne zaman açılıp da bu arzusuna kavuştuğunu görebileceğini merak etmesine rağmen aslında bütün bu bahsettiği hedef ve hayallerine elbet bir gün kavuşacağı umudu içerisinde olduğunu yansıtmıştır. Son dörtlükte ise dileğinin gerçekleştiği gün içindeki yaranın iyileşeceğini söyler.

Uzaklarda böyle okullar varken ilim aşkıyla yanıp tutuşan Elebayev yerinde durmadığını, hedeflediği ülküsüne ulaşamadığını ilk dörtlüklerde umutsuzca dile getirirken son dörtlüklere doğru bir umudu olduğunu yansıtır, hedefine ulaşmayı hayal eder. Ara ara şiirde bir cevap arayışı, sorgulayıcı bir tavır hâkimdir. Ne yapacağını, nasıl bir çare bulacağını, hayallerine ne zaman kavuşacağını merak eder, sorgular.

Şiirde söz sanatlarına ve deyimlere yer verilmiştir. “Kanat çırpıp ulaşmadan” dizesinde söz sanatlarından biri olan teşbih (benzetme) söz konusudur. Şair kendini kuşa benzetir ve kuş misali kanat çırpıp çabucak ulaşabilmeyi hayal eder.

“Köküröktö caranın (yürekteki yaranın)” derken deyim olarak kullanılmıştır. “Yürek yerinden oynar” ve “Yürek ateşi ne zaman diner” derken de yine bu dizelerde deyim görmekteyiz. Yüreğindeki ateşten kastı eğitim alma isteğidir. Ne zaman bu hayaline kavuşursa o zaman içindeki

bu kederden kurtulup rahatlayacağını düşünür. Yürek yerinden oynar derken de hayaline ve umutlarına ulaşamayacağını düşündükçe endişelenmekte hatta korkmaktadır.

Kırgızca, “erkin ır” olarak adlandırılan “serbest şiir” anlayışının ortaya çıkışı, 1920’li yılların sonları ile 1930’lu yılların başlarına rastlar. Aalı Tokombayev’in yanı sıra Mukay Elebayev’in, Kubanıçbek Malikov’un, Moldagazı Tokobayev’in şiirlerinde de “serbest şiir” anlayışına rastlanır (Özgen 2014: 105). Serbest şiir anlayışı o yıllarda Kırgız şiiri için önemli bir yeniliktir. Yeni bir tarzın gelişmesinde V. Mayakovski’nin etkisinin büyük olduğunu belirtmeye yönelik olarak zamanında K. Malikov şöyle söylemiştir: “V. Mayakovski’nin tarzını Kırgız şiirine uygulamaya çalışanlardan biri de Mukay Elebayev’dir. Mukay başarılı birçok çalışma yapmıştır. O, Kırgızların eskiden beri süregelen şiir geleneğini az da olsa değiştirmeye, her kelimeye anlam verip, anlamına göre yeni türler katmaya çalışmıştır” (Artıkbayev 2004:95). Bu şiir de serbest ölçünün uyarlandığı şiirlerdendir. Genel olarak 8’li hece ölçüsü kullanılmış olsa da şiirde 7’li ve 9’lu mısralara da rastlamak mümkündür.

Gerçekten de "Zarıgam" şiirini Isık göl Bölgesindeki Tüp ilçesinde yaşarken kaleme alan Mukay Elebayev "sabredip, dayanamadığı" için hemen Bişkek şehrine gelir, eğitim almaya başlar. Şiirin hüznü motifte yazılması, bu şiirin geleneksel sözlü şiirlerden farkı yoktur, sonucuna götürmez. Her şeyden önce şiirin içeriği yenidir ve bu içeriğe göre şairin bulduğu kelimelerde fazla bir sorun yoktur. Her şey yerli yerinde ve sade, kafiyelerin uyumluluğu da beğeniye arttırmaktadır. Kısacası kalbimizi yaralayan fikirleri açıkça anlatan hüznü motifler taşıyan bir şiirdir (Artıkbayev 2004: 87).

SONUÇ

Mukay Elebayev esasen Çağdaş Kırgız edebiyatının önemli yazar/şairlerinden biridir. Gerek yazarlığı gerekse şairliği ile birlikte ortaya çıkan başarısı onun edebiyata gönül verdiğini gözler önüne sermektedir. Birçok hikâye, şiir, roman ve piyes kaleme alarak edebiyata katkıda bulunmuştur. Dönemin propagandasına uygun eserler vermeye dikkat etse de gerçekleri eserlerinde gizliden de olsa yansıtmaya çalışmıştır. Onun eserleri tarihi olaylardan izler taşıması açısından oldukça önemlidir. Eserleri genellikle yazıldığı dönemi yansıtmaları açısından edebiyat tarihine tanıklık etmiştir. Gerek şiirlerinde gerekse hikâyelerinde gerçek olay ve kişiler mevcuttur. Kendi hayatından kesitler sunduğu eserleri görülmektedir. Zarıgam şiirinde Kırgız gençlerinin eğitim problemini satır aralarında yansıtırken başka bir eserinde halkın isyanını, halka yapılan katliamı, katliam esnasında yaşananları, katliamın sonuçlarını, kısacası söz konusu döneme ait yaşanmış gerçek olayları yansıtmıştır. Yaşanan bu olayları eserleriyle ölümsüzleştirmiştir. Elebayev edebiyat dünyasında ilerlerken bu ülküyü benimsemiştir.

Zarıgam şiiri Elebayev’in ilk şiiridir. Başka bir deyişle, şairliğe bu şiir ile adım atmıştır. Zarıgam şiiri onun şairliğinin bir temsilcisidir denilebilir. Halk arasında sözlü olarak icra ettiği birçok şiirden biri iken bu şiiri kaleme alarak duyurmuş ve gençlere umut ışığı olmuştur. Çünkü Elebayev genç nesli geleceğin ışığı olarak görmektedir. Zarıgam şiirinden de anlaşıldığı üzere gençlere onların eğitimine önem vermiş ve kendisi arzuladığı eğitim hayatına kavuşunca da elinden geldiğince gençlere bu konularda destek olmuştur.

Zarıgam şiiri, başta Elebayev olmak üzere Kırgız gençlerinin hayal ve umutlarının satırlara yansımalarıdır. Dilden dile yayılan bu şiiri ile Elebayev şair kimliğinin ilk başarısını elde etmiştir.

KAYNAKÇA

1. Artıkbayev K. Mukay Elebayev'in Hayatı ve Sanatına Genel Bir Bakış/ K. Artıkbayev// Kardeş Kalemler, S.58. s.50. 2011.
2. Artıkbayev K. XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi (Çev. Mayramgül Dıykanbayeva) / K. Artıkbayeva // Bengü Yayınları. İstanbul, 2013.
3. Aşlar H. S. Orhan Çağdaş Kırgız Hikâyeleri Antolojisi/ H. Aşlar// Salkımsöğüt Yayınevi. Erzurum, 2009.
4. Aşlar H. Çağdaş Kırgız Edebiyatının Erken Sönen Yıldızı: Mukay Elebayev/ H. Aşlar// Kardeş Kalemler. S.8. s.66. 2007.
5. Aşlar H. Çağdaş Kırgız Edebiyatının İlk Romanı "Uzak Yol" Üzerine Bir İnceleme/ H. Aşlar// Kardeş Kalemler. S.58. s.65. 2011.
6. Aşlar H. S. Orhan Mukay Elebayev'in Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği/ H. Aşlar// Kardeş Kalemler. S.58. s.42. 2011.
7. Aşlar H. Mukay Elebayev'in Hayatı, Edebi Kişiliği, Hikâyelerinin Tahlili ve Türkiye Türkçesine Çevirisi (Yüksek Lisans Tezi) / H. Aşlar. Bıшкеk: Kırgızistan-Türkiye 'Manas' Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
8. Aşlar H. S. Orhan Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı/ H. Aşlar // Kesit Yayınları. İstanbul, s. 207-314. 2018.
9. Cumakunova G. Mukay'ın Mirası/ G. Cumakunova// Kardeş Kalemler. S.58. s.30. 2011.
10. Çetin N. Şiir Çözümleme Yöntemi/ N. Çetin// Akçağ Yayınları. Ankara, 2019.
11. Elebayev M. Uzun Yol (Çev. Mayramgül Dıykanbayeva) / M. Elebayev// Bengü Yayınları. Ankara, 2015.
12. Elebayev M. Zor Zamanlar (Çev. Orhan Söylemez ve Halit Aşlar) / M. Elebayev// Bengü Yayınları. Ankara, 2012.
13. Kaplan M. Şiir Tahlilleri 1/ M. Kaplan // Dergâh Yayınları. İstanbul, 2020.
14. Karslı E. Kırgız Şiirinde "Ekim Devrimini Yüceltme" Teması/ E. Karslı// Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S.34. s.353-367. 2021.
15. Kayıpov, Süleyman. Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi/ Kırgız Edebiyatı-I 31.Cilt. Kültür Turizm Bakanlığı. e-kitap: ekitap.ktb.gov.tr/TR-78590/kirgiz-yazili-edebiyati.html. (Erişim Tarihi: 31.12.2020)
16. Özgen N. Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi/ N. Özgen// TDK. Ankara, 2014.
17. Şahan H. Mukay Elebayev'in Sanatı Üzerine/ H. Şahan// Kardeş Kalemler. S.58. s.62. 2011.
18. Ükübayeva L. Mukay Elebayev'in Edebi Mirası (Çev. Halit Aşlar) / L. Ükübayeva// Kardeş Kalemler. S.58. s.36. 2011.
19. Yudahin K.K. Kırgız Sözlüğü (Çev. Abdullah Taymas) / K.K. Yudahin// TDK. Ankara, 2011.

References:

1. Artykbayev K. An Overview of the Life and Art of Mukay Elebayev/ K. Artykbayev// Brother Pens, P.58. s.50. 2011.
2. Artykbayev K. XX. The History of Kyrgyz Literature in the Century (Trans. Mayramgul Dıykanbayeva) / K. Artıkbayeva // Bengü Publications. Istanbul, 2013.
3. Love H. S. Orhan Contemporary Kyrgyz Stories Anthology/ H. Aşlar// Salkımsöğüt Publishing House. Erzurum, 2009.

4. Love H. The Prematurely Fading Star of Contemporary Kyrgyz Literature: Mukay Elebayev/ H. Lovers// Brother Pens. S.8. s.66. 2007.
5. Love H. A Review on the First Novel of Contemporary Kyrgyz Literature “The Distant Road”/ H. Lovers// Brother Pens. S.58. s.65. 2011.
6. Love H. S. The Life, Works, Literary Personality of Orhan Mukay Elebayev/ H. Lovers// Brother Pens. S.58. s.42. 2011.
7. Love H. Mukay Elebayev's Life, Literary Personality, Analysis of His Stories and Translation into Turkish of Turkey (Master's Thesis) / H. They get over it. Bishkek: Kyrgyzstan-Turkey ‘Manas’ University Institute of Social Sciences, 2006.
8. Love H. S. Orhan Handbook of Contemporary Literatures of the Turkish World/ H. Aşlar // Sectional Publications. Istanbul, p. 207-314. 2018.
9. Cumakunova G. Mukay's Legacy/ G. Cumakunova// Brother Pens. S.58. s.30. 2011.
10. Tough N. The Method of Analyzing Poetry/ N. Cetin// Akçağ Publications. Ankara, 2019.
11. Elebayev M. The Long Road (Trans. Mayramgul Diykanbayeva) / M . Elebayev// Bengu Publications. Ankara, 2015.
12. Elebayev M. Hard Times (Trans. Orhan Does not Say and Halit Aşlar) / M. Elebayev// Bengu Publications. Ankara, 2012.
13. Tiger M. Poetry Assays are 1/ M. Kaplan // Magazine Publications. Istanbul, 2020.
14. Karsli E. The Theme of “Glorifying the October Revolution” in Kyrgyz Poetry/ E. Karsli// Hacettepe University Journal of Turkish Studies. S.34. s.353-367. 2021.
15. Gorizov, Suleyman. Anthology of Turkish Literatures Outside Turkey from the Beginning to the Present/ Kyrgyz Literature-I 31.Skin. Ministry of Culture and Tourism. e-book: ekitap.ktb.gov.tr/TR-78590/kirgiz-yazili-edebiyati.html . (Access Date: 31.12.2020)
16. Ozgen, N. The History of Kyrgyz Literature in the First Half of the Twentieth Century (1900-1950)/ N. Ozgen// TDK. Ankara, 2014.
17. Great, H. On the Art of Mukay Elebayev/ H. Great// Brother Pens. S.58. s.62. 2011.
18. Yukubayeva L. The Literary Legacy of Mukay Elebayev (Trans. Halit Aşlar) / L . Ükübayeva// Brother Pens. S.58. s.36. 2011.
19. Yudahin K.K. The Kyrgyz Dictionary (Trans. Abdullah Taymas) / K.K. Yudahin// TDK. Ankara, 2011.